

AZ UNITÁRIUS ELIT STRATÉGIÁI (1575–1603)

Tanulmányomban arról szeretnék beszélni, hogy az 1575 és 1603 közötti időszakban milyen hatások érték az erdélyi unitárius nemességet, és hogyan reagált a változásokra. A politikai elit vallását vizsgálva azonban több komoly nehézséggel kell szembenézni. Először is a kevés forrásanyag miatt igen nehéz megállapítani a nemesek felekezeti hovatartozását. Ráadásul az nem elég, ha egy adott pillanatban ismerjük valakinek a vallását, vagy egy család egyik tagjának a vallását, mert erre az időszakra fokozottan jellemző a vallásváltoztatás. Így lehet, hogy akit mi buzgó katolikusnak ismerünk, arról kiderül, hogy élete nagyobb részében unitárius volt. Az áttérés időpontját sokszor probléma pontosan meghatározni. Az elismerten unitárius nemesek esetében pedig a további kategorizálás okoz nehézségeket. Az megállapítható, hogy a nemesség az egyház radikális szárnyát alkotta. A nemesek radikalizmusa sem egy úton haladt, az ismert esetek, Eösy András, Gerendi János, a Kornisok, a szombatosok eszméi sok mindenben eltérőek.¹ Ezért én nem is teszek kísérletet a kategorizálásra. Az unitárius kifejezést, mint gyűjtőfogalmat használok, és nem az eszmei fejlődésről, hanem az unitárius nemesi elitet ért változásokról szeretnék beszélni.

Egy spanyol jezsuita, Alfonso Pisa, Bekes Gáspár fellépését elemezve, érdekes megállapítást tett: Szerinte Bekes akciójának nemcsak politikai, hanem vallási indítékai is voltak, unitáriusok fogtak fegyvert katolikusok ellen.² Ez csak ügyes propagandafogás, amely a vezérek vallása és a seregük, ill. az általuk képviselt ügy között egyenlőségjelet tesz. A valóságban mind a két sereg meglehetősen heterogén volt. Bekes oldalán több unitárius harcolt, de a Habsburg uralkodó támogatásával összetoborzott seregben minden felekezet képviselői megtalálhatóak. Ugyanígy Báthory zászlója alatt is vannak unitáriusok. A fejedelemnek sikerült saját pártján megtartani a kor egyik legtekintélyesebb tanácsosát és katonáját, Hagymássy Kristófot, akinek példáját sokan követték. Báthory oldalán volt Kornis Gáspár, a család másik ágából Kornis Farkas és Mihály. Itt tűnt ki először egy vakmerő haditettével Székely Mózes is.³

A Báthory - Bekes konfliktus jól mutatja, hogy a politikai elit nem vallási szempontok szerint hozta meg a döntéseit. Ekkor az elit jelentős hányada még unitárius volt, és nem a vallás védelme volt az elsődleges szempont. Azonkívül túlzottan eltérőek voltak a politikai és családi érdekeik ahhoz, hogy a közös vallás rendező elvé válhasson. Számos unitárius nemest Báthory emelt magas pozícióba, pl. Wass György kolozsi főispán, Kornis Farkas és Petky Mihály Udvarhelyszék királybírója lett.⁴

Bekes személye és politikája megosztotta az unitárius nemességet. Ha Bekes mellé állnak, az nem azt jelentette, hogy unitáriust választanak egy katolikus ellenében, hanem, hogy a török veszély árnyékában a Habsburg barát politikát fogadják el. Bekes mint homo novus, gunyoros modorával és erősza-

kos vagyonszerző módszereivel egyébként is népszerűtlen volt a főnemesség körében.⁵

Ha csak vallási szemszögből nézzük az eseményeket, a kerelőszentpáli csata az első stációja annak a folyamatnak, amely során az unitárius nemesség többségi pozícióját elvesztve üldözött kisebbséggé válik. Ezt akkor is mondhatjuk, ha rövidtávon a konfliktusnak voltak unitárius nyertesei is. Ugyanakkor a megtorlás több unitárius családnak komoly veszteséget okozott. Pl. Eőssy Miklóst, Bogáthy Gáspárt és Kabos Farkast, Pókai Jánost kivégezték. Ha a hosszabb folyamatot is nézzük, az a lehetőség vált semmivé, hogy János Zsigmond után Bekes Gáspár személyében újra unitárius fejedelme legyen az országnak, és az egyház pozíciói megerősödjenek.

Ehelyett a Báthory testvérek kormányzása alatt megindult egy lassú katolizálás, amit a jezsuiták megjelenése gyorsított fel. Báthory nem vallási szempont szerint választotta ki embereit, ezért életében még nem történtek látványos változások. Az elitben való megmaradás vagy a bejutás csak kevesektől követelt vallásváltoztatást. A már pozícióban levő politikusokkal a jezsuiták nem holdogultak, ezért a hatalom várományosait célozták meg. Possevino világosan kifejtette ezt a taktikát: A változás kiindulópontja legyen az udvar. Minél több eretnek nemes gyermekét kell ide és az iskolákba vonzani. Ezekből az ifjakból egy elit csapatot kell felállítani, akik speciális képzést kapnak. Ezekben az ifjakban tudatosítani kell, hogy tanulmányaiknak köszönhetően, különösen ha a katolikus vallásra is áttérnek, a többieket megelőzve juthatnak magas rangra. Báthory István életében azonban ez a taktika azokkal szemben vált be, akik valamilyen okból támasz nélkül maradtak. Pl. Bekes Gáspár két kiskorú fia vagy az 1575-ben kivégzett Kabos Farkas gyermekei jezsuita kollégiumba kerültek és katolizáltak. Possevino állítása szerint ez az eljárás az unitárius nemeseknek is megfelelt, mint idézte egyikük szavait: „Engedje Felsőged, hogy mi már a mi módunk szerint éljünk, ám ha tetszik, fiainkat felajánljuk, s mi meg leszünk elégedve.” A kollégiumok térítő hatása ellen mégis sokan tiltakoztak, és 1588-ban, a jezsuiták kiültetését eredményező országgyűlésen az ifjúság szellemi megrontása az egyik legfontosabb vádpont volt.⁶

A jezsuiták és a nem-katolikus elit közti harc első nagy csatáját ez utóbbiak nyerték. De ez a győzelem már későn jött, mert Báthory Zsigmond felett nem sikerült megőrizniük a befolyásukat. Így a Báthory István által kialakított régi elit hirtelen versenyhelyzetbe került. Az ifjú fejedelem kezdte kiépíteni a saját politikai gárdáját, és az ő választásaiban bizony már nagy súllyal estek latható vallási szempontok is. Életkorának megfelelően megnőtt a fiatalok száma az udvarban, és főként a katolikusok nyerték el a bizalmi állásokat. Ez a tendencia rögtön egy áttérési hullámot indított meg, különösen azok a fiatalok reagáltak gyorsan, akik hivatali karrier útján akartak felemelkedni. Elég az unitárius Sarmasághy Zsigmond példáját említeni, akinek áttérése után karrierje a tanácsosi címig ível majd.⁷ A fejedelem könnyen maga mellé állította a katonai vezetőket is, akik a nagy műveltségű hivatalnok elit kormányzásától amúgy is idegenkedtek. Mivel a fejedelemnek szüksége volt a feltétlen támogatásukra, így köztük a katolikusok előtérbe kerülése nem olyan erőteljes.⁸

Ebben az időszakban hiába is keresnénk az unitárius nemesség egységes vallási szempontú fellépését. Elsődleges, mint mindig, a fejedelmi kegy megőrzése volt, azaz ismételten a családi érdekek domináltak. Ennek megfelelően reakcióik nagyon széles skálán mozogtak. Egyesek feladták hitüket, mások katolikus nőt feleségül véve biztosítottak maguknak nyugodt vallásgyakorlatot. Egy részük pedig, mint a Homoródszentpáli Kornis család, más protestáns felekezetek tagjaival próbált együttműködni. Kornis Mihály és Farkas a nyolcvanas évekre jelentősen megnövelte vagyonát. Kiválóan nősültek, különösen Mihály harmadik házassága, Erdélyi Sárával volt fontos. Feleségének két nővére ugyanis Gerendy Jánoshoz, ill. Wass Györgyhöz ment nőül. Így a Kornisok a kor két jelentős unitárius politikusával kerültek sógorságba. Mihály házasságaiból nem született utód. Halála után vagyona nagy része öccsére maradt.⁹ Kornis Farkas tovább növelte birtokait Kovacsóczy kancellár révén, aki őt sok kisebb-nagyobb birtokadományhoz segítette. Nemcsak azért, mert barátságban és távoli rokonságban álltak, hanem mert a kancellár terveiben a Kornis család kulcsszerepet játszott.

Mint tudjuk Kovacsóczy állameszménye a velencei köztársasághoz hasonló kollektív nemesi vezetés volt. Ennek elméletét 1584-ben fejtette ki a „De administratione Transylvaniae” című munkájában, és meg is tette az első lépéseket, hogy ennek a kollektív kormányzatnak a személyi feltételeit megteremtse. Kovacsóczy és köre a jövő politikai generáció kinevelésében a saját elképzeléseit akarta érvényesíteni. Érdemes átfutni azoknak a nemeseknek a névsorát, akik kancellár pártfogásával 1587 és 1594 között külföldi egyetemen tanultak: Sombory Sándor, Bánffy Ferenc, Kornis György, Bogáthy Miklós, Wass Ferenc, Buday Márton. Többségükben ismert nevek. Ami viszont kevésbé ismert, hogy szoros rokoni szálak fűzték őket egymáshoz, és a Kovacsóczy - Kendy kör tagjaihoz. Buday Márton Kovacsóczy unokaöccse, a többiek anyai ágon egymásnak többszörösen is első vagy másodfokú unokatestvérei.¹⁰ A viszonylag szűk erdélyi arisztokráciában nem nehéz rokoni szálakat találni, de ebben az esetben szerintem tudatos választásról van szó. A Kovacsóczy kör fontosnak tartotta, hogy a közös iskoláztatáson, gondolkodásmódon kívül, szoros rokoni szálak is összekapcsolják az ifjakat.

Ugyanez az átgondolt szervezettség és hatás látszik a katonai pályára szántak kiválogatásában is. Saját generációjuk rossz tapasztalatain okulva, nagy súlyt fektettek a jövő katonai elit képzettségére, és arra, hogy a szellemi elittel rokonságban legyenek. Kornis Farkas másik fia, Miklós, bátyját követve, Heidelbergbe ment, és IV. Frigyes választófejedelem udvarában apródként töltött kb. négy évet. Bogáthy Miklós öccse, Menyhért a fejedelem udvari lovasságának lett a tagja. Kornis egyik unokaöccse, és későbbi veje, Petki János Zsigmond apródja, majd asztalnoka lett. Öccse, Petki Ferenc Helspergben Báthory András apródként szolgált. Kornis másik unokaöccse Bethlen Farkas, Kovacsóczy barátja, Forgách Simon mellett tanulta a katonai mesterséget Magyarországon. Láthatjuk, hogy a fiatalok között szép számmal vannak unitáriusok is; a Kornis fiúk, a Bogáthyak, Bethlen Farkas és Petki János. Ez megfelel a Kovacsóczy - Kendy kör vallási összetételének is, emellett mind a kancellárnak, mind Kendy Sándornak unitárius volt a felesége.

Ennek a tudatos utódnevelésnek a politikai hatalmi harc nem kedvezett, és nem is hagyott rá elég időt. Ezért Kovacsóczyék igyekeztek az általuk kiválasztott fiatalokból Báthory Zsigmond köré szervezni egy olyan kört, amely katolikus fiatalok hatását ellensúlyozni tudja, és amely elfogadja és továbbviszi a régi elit eszméit. A kancellárnak sikerült felkeltenie a fejedelem érdeklődését védenecsei iránt. De nemcsak Báthory, hanem Carillo atya is felfigyelt rájuk. A jezsuitáknak a fiatalok megnyerésére összpontosító taktikája és ezeknek a fiataloknak az ambíciói találkoztak. Így fordulhatott elő, hogy az unitárius Bogáthy Miklós 1592-ben hazatért Padovából, de fél év múlva Báthory Zsigmond ösztöndíjával Rómában folytatta tanulmányait. Wass Ferenc ugyanezt az utat járta, és mindketten katolizáltak is. Nem tudjuk, Kornis György vajon követte volna a példájukat vagy sem. Apjától engedély kért és kapott, hogy Rómába menjen velük, de mielőtt erre került volna, hirtelen meghalt.

Az ifjúságért folytatott harc mellett a régi elit a saját helyzetét is próbálta megszilárdítani. Gyulay Pál és aztán Wass György bejutott a fejedelmi tanácsba. Gerendi János, Kendy Gábor és Sándor főispáni kinevezést kaptak. A kör militáns szárnya is erősödött: Wass György 1591-ben Szamosújvár kapitánya lett. A következő évben pedig Székely Mózes feleségül vette Kornis Farkas lányát, Annát, és ezzel a korszak legizgalmasabb katonaegyénisége is csatlakozott hozzájuk. Felső-Magyarország katonai vezetőivel is megpróbálták kapcsolatba kerülni, ezt mutatja a Gerendi–Rákóczi kettős házasság, amely során Gerendi János feleségül vette Rákóczi Zsigmond nővérét, Zsigmond pedig Gerendi János egyik nőrokonát.

A hatalmi harcot végül külpolitikai és a hadi események felgyorsulása döntötte el. Báthory Zsigmond be akart lépni a török elleni háborúba, és ennek ellenzőit brutálisan hallgattatta el. 1594-ben az ellenzék tizenkét legfontosabb vezérét, köztük, Báthory Boldizsárt, a Kendieket, Kovacsóczyt elfogatta, és törvényes eljárás nélkül kivégeztette. Az áldozatok között voltak unitáriusok is, de nem is az ő haláluk vagy büntetésük volt az igazi csapás, hanem az a nagyszabású áttérési hullám, amelyet a kivégzések indítottak el. Enyedi György püspök hiába emelte fel a szavát a nemesek áttérése ellen, ezt a folyamatot nem sikerült visszafordítani. Természetesen a többi protestáns egyház is nagy vérvesztéset szenvedett. Pl. Kendy Sándor fia, Kendy István, Kovacsóczy három kiskorú fia katolizált rövid időn belül. Az unitáriusok közül Szilvássy Boldizsár, akit Zsigmond szintén elfogatott, de kegyelmet kapott, hamarosan katolizált. Áttértek Bogáthy és Wass Ferenc testvérei, Tholdalagi Mihály, katolizált Kornis Gáspár három fia, később maga Kornis Gáspár is.

Ami Kornis Farkast illeti, ő nem szerepelt az előtérben, és így meg tudta őrizni a pozícióit. Sőt, a kilencvenes évek végére kialakult körülötte egy fiatalokból álló kör, többnyire a közeli és távoli rokonaiból vagy barátainak gyermekeiből. Többségük unitárius volt, de a katolizált Bogáthyak vagy az ekkor kálvinista Lázárok is a körhöz tartoztak. Innen indult maga Bethlen Gábor, és többen, akik később Bethlen diplomatájaként váltak ismertté, mint Mikó Ferenc, Balassi Ferenc, Tholdalaghy Mihály, Péchi Simon, aki később Kornis veje lett. Sokan közülük a fejedelmi udvarban teljesítettek szolgálatot. A kör zászlóvivője Székely Mózes lett, akinek karrierje egyre magasabbra ívelt Kornis

lánnyával kötött házassága révén és katonai sikereinek köszönhetően . 1600-ban, amikor Mihály vajda elfogatta és megölette Kornis Farkast, a kör irányítást is átvette. De a kör szellemi arculatát Kornis határozta meg, hatása halála után is erős maradt. Még az emléke is szent volt, a kör tagjai húsz év múlva is a szent Kornis Farkasként emlegették.

A tizenöt éves háború csatáiban mindannyian aktív szerepet játszottak. Az az érdekes helyzet alakult ki, hogy Báthory Zsigmond bázisának két fő pillére a katolikusok egy része és az unitárius nemesség volt. A katolikus nemességet megosztotta, hogy Báthory és a Habsburgok közt választhattak, például Sarmasághy, Sennyey Pongrác, Csáky István és Kornis Rudolf hűségén volt. Az unitáriusoknak viszont a Habsburg fennhatóság sem politikai sem vallási érdekeiket tekintve nem volt megfelelő. Így Báthory pártján maradtak, de egyre inkább a törökkel való megbékélés hívei lettek. A fejedelem 1602-re végleg elvesztette politikai hitelét. Pártjának maradéka Székely Mózes mögé sorakozott fel, aki török segítséggel a fejedelmi címet is megszerezte.

Székely rövid fejedelemsége és élete 1603 júliusában a brassói csatamezőn ért véget. A rosszul megválasztott taktika miatt a sereg nagy része is elpusztult. Egy feljegyzés a csata 144 nemes áldozatát sorolja fel név szerint.¹¹ Ez igen nagy szám, különösen, a többi vesztes csata adataival összehasonlítva, ahol e lista szerint csatánként 10–13 halott volt csak. Kanyaró Ferenc az unitárius nemesség Mohácsának nevezte a brassói csatát. Ez nem túlzás, de azt meg kell jegyezni, hogy más vallású áldozatok is voltak, sok katolikus is. A csata egyrészt a halottak nagy száma miatt volt végzetes, másrészt mert az elesettek nagy része még egészen fiatal volt. Azaz vagy nem voltak még házasok, vagy egészen kisgyermekes vagy utószülöttek maradtak utánuk. Ráadásul sok család 3 vagy 4 tagját veszítette el. Ez számos családnak az azonnali vagy egy generáción belüli kihalását okozta.¹² Basta megtorlása miatt az unitáriusok lettek a csata legnagyobb vesztesei. A fogságba esett katolikusoknak a jezsuiták és Sennyey Pongrác kijárta a kegyelmet. Az unitáriusok közül viszont sokat kivégeztek, sokan csak hatalmas váltság lefizetése után, vagy csak katolizálásuk árán szabadultak.¹³

Az 1575 és 1603 közötti időszak eredménye egyszerűen megfogalmazható: Azok az unitárius nemesek, akik aktívan politizáltak, vagy a vallásukat, vagy az életüket, vagy mindkettőt elvesztették. Ezért az unitárius egyház nemesi szárnya szinte teljesen megsemmisült, és ezután korábbi súlyát többé már nem tudta többet visszanyerni.

Jegyzetek

¹ Pirnát Antal, Arisztoteliánusok és antitrinitáriusok (Gerendi János és a kolozsvári iskola). Helikon 1971. 363–392., Uő, Gerendi János és Eőssi András Irodalomtudományi Közlemények 1970. 680–684. és Dán Róbert, Eőssi András és az erdélyi szombatosság genezise. ITK 1975. 572–577.

² Alfonso Pisa Everardus Mercuriannak. Bécs, 1575. július 14. Monumenta Antiquae Hungariae ed. Lukács László. I. 504–506. és Barlay Ö. Szabolcs, Romon virág. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról. Bp., 1986. 112.

³ A csatáról és a résztvevőkről a legrészletesebb leírás: Bethlen Farkas, *Historia de rebus Transilvanicis. Cibinii, 1782.* 294–383. Magyarul részletek: Erdély öröksége. Bp. s.d. [1942] szerk.: Makkai László és Cs. Szabó László II. 17–47. Székely Mózes tetteiről: Szamosközy István Erdély története (1598–99, 1603) ford.: Borzsák István. Bp., 1981. 412–415.

⁴ Wass György kinevezési diplomájának szövegét idézi: Lázár Miklós, Erdély főispánjai. Bp., 1889. 32. Kornisék kinevezésére: Báthory István parancsa Udvarhely székhez. Gyulafehérvár, 1571. június 9. Székely Oklevéltár. Szerk. Szabó Károly. Kolozsvár, 1890. III. k. 334.

⁵ „Békes Gáspárt az ország nagyobb részén nem szeretik; mondják sok dologba, praktikába verte fogát, sok jószágot is csalt az szegény király fiától...” írta Hagymássy Kristóf Liszthi Jánosnak a gyulafehérvári országgyűlésről 1571. május 27-én kelt levelében. Szintén e levél szerint az unitárius Csáky Mihály kancellár így nyilatkozott Bekesről: „Békes Gáspár ő kegyelme azki ezben járt [a speyeri egyezmény létrehozásában] most is fut, fárad ott künn, de fejedelmi kontyot azért még nem vágunk fejére; hagyja ott az fogát azhol azt fente vagy fenette. Isten és kegyed is látja az fejünköt senkiért se kockáztathatjuk, se az ország és hatalmas császár haragját magunkra nemzetünkre nem vonhatjuk...” In: A Báthoryak kora. Szerk.: Sebes Katalin. Bp., 1982. 5–9. Gyulai Pál, Bekes pártfogoltja, majd titkára a váradi kapitányságról írt levelében a negatív példák közt említi: „sokan elidegenednek embertől, a kedvetlen és megsértő tréfával, mint a szegény Bekes uramtól ki sok gonosz akarót szerzett vala magának a mód nélkül való tréfával.” Gyulai Pál, Tanácsi tükör (1585). In: Janus Pannonius - Magyarországi humanisták. Szerk.: Klaniczay Tibor. Bp., 1982. 1262.

⁶ Antonio Possevino, *Transilvania (1584).* Kiadta: Veress Endre. Bp., 1913. V. könyv 1. és 3. fejezet 173–180, 184–185.

⁷ A kilencvenes években számos fiatal nemes katolizált: A Wass és a Bogáthy fivérek, Forró György, Bodonyi János, Kabos Miklós stb.

⁸ Csak a legfontosabbakat említve: a katolikus Keresztúri Kristóf mellett Geszti Ferenc, Déva kapitánya és Bocskai István váradi kapitány kálvinisták, Kornis Gáspár és Haller Gábor unitáriusok voltak.

⁹ Itt kell megemlíteni, hogy Kornis Farkas és Gáspár nem testvérek, még csak nem is közeli rokonok, a gönczruszkai ág Kornis Gáspár révén telepedett meg Erdélyben.

¹⁰ Kornis édesanyja, Bethlen Krisztina és Bánffy édesanyja Bethlen Klára testvérek, Sombory nagyanja szintén Bethlen-lány, Bogáthy édesanyja pedig Kornis Farkas húga volt. Kovacsóczy emellett Sombory Sándor gyámja volt.

¹¹ Kornis Gáspár fia, Kornis Zsigmond 1607 körül összeállította azoknak a már meghalt nemeseknek a listáját, akiket személyesen ismert. Két kategóriát állított fel, a természetes és az erőszakos halállal elhunytakét, ez utóbbiban külön jelezte a brassói csata áldozatait. *Monumenta Hungariae historica. Scriptores VII.* 258–271.

¹² Például Kornis Farkas még élő öt fiából három esett el ebben a csatában, a negyedik az 1603-as nagy pestis áldozata lett. Egyedül Kornis Ferenc maradt élve, de vele ki is halt fiágon a család. A héderfáji Pókai család törté-

nete is ekkor ért véget. öt Apor, négy Lázár, három-három Pernesszi és Harinai Farkas fiú maradt a csatatéren. Az unitáriusok mellett főként a katolikusok közül kerültek ki az áldozatok.

¹³ Egy jellegzetes példa a kikényszerített katolizálásra: Balázs Mihály, Trauzner Lukács „megtérése” Keresztény Magvető 1997/1. 11–18.. A jezsuiták tevékenységére: Argeantini, De Societate Jesu. In: Jezsuita okmánytár I/1. Szeged, 1995. 386–405. Szamosközy István huszonöt, Basta fogságába esett nemes nevét sorolta fel. Közülük tizenkettő (Kendy Sándor fia is) Sennyey Pongrác közbenjárására kegyelmet kapott. Mindannyian katolikusok voltak. Basta a többi, más valláson lévő foglyot kivégeztette. Szamosközy, i.m. IV. 201.

BAK ÁRON

EMBERHALÁSZOK (I. rész)

A tanítványok elhívásának története¹ másképpen maradt meg a szinoptikus evangéliumokban, mint a negyedikben. János evangéliuma szerint a Keresztelő bizonyágtétele alapján ketten követték Jézust, s miután megbizonyosodtak messiásságáról, másokat is hívtak. A szinoptikusoknál ezzel szemben Jézus az, aki elhívja tanítványait: meglátja őket és felszólítja a követésére. A negyedik evangéliumban is szó van arról, hogy Jézus látja, amint Keresztelő két tanítványa követi őt. Ezt azonban a Ján 1,38 a THEO-MAI igével fejezi ki, aminek az a jelentése, hogy nézni, szemlélni. Jézus ugyanis megfordult (STRAPHEIN), mert tudta, hogy követik őt. János evangéliumára egyébként jellemző az, hogy Jézus mindent előre tud,² a Ján 1,43 az egyetlen kivétel Filep elhívásánál. A szinoptikus anyag ezt nem hangsúlyozza, mert számára sokkal döntőbb Jézusnak a hatalma,³ amivel cselekszik. Az elhívás-történetben erre mutat rá a HORAÓ ige (Mt 4,18; Mk 1,16; Lk 5,2), amely azt jelenti, hogy megpillantani, észrevenni, meglátni. A cselekvő alany itt Jézus. Ő jár, a Galileai tenger mellett, és ő látja meg a két testvért, amint halásznak. Ő az, aki hívja őket, s velük együtt a Zebedeus fiait is. Azok pedig, akiket hív, csak engedelmeskednek neki: követik őt! Kétségtelen, hogy itt Jézus teljhatalmi cselekedetéről van szó. A testvérpárok nem tehették, hogy ne engedelmeskedjenek hívásának. Azonban ez nem jelenti azt, hogy Jézusból olyan szuggesztív erő áradott, ami lenyűgözte, hatalma alá vont a azt, akivel találkozott. Ha így lett volna, akkor senki nem tudott volna ellent állani neki. Itt inkább arról van szó, hogy a Jézus teljhatalmát az Igéből⁴ ismerték meg azok, akik követői lettek. János evangéliuma nem ok nélkül hangsúlyozza ezt nem csupán azért, hogy a tanítványok először Keresztelőtől hallották az Igét, és csak azután, annak folytán kerültek személyes kapcsolatba Jézussal, hanem főként a Natanáellel való beszélgetés leírásával is.⁵ Jézus követése ugyanis csak abból a hithől lehetséges,⁶ amelyet a Szentlélek Isten gerjeszt fel a szent evangélium, vagyis az Ige prédikálása által.